

Odmítl šátek přes oči
a upřeně se díval
na své vrahy.

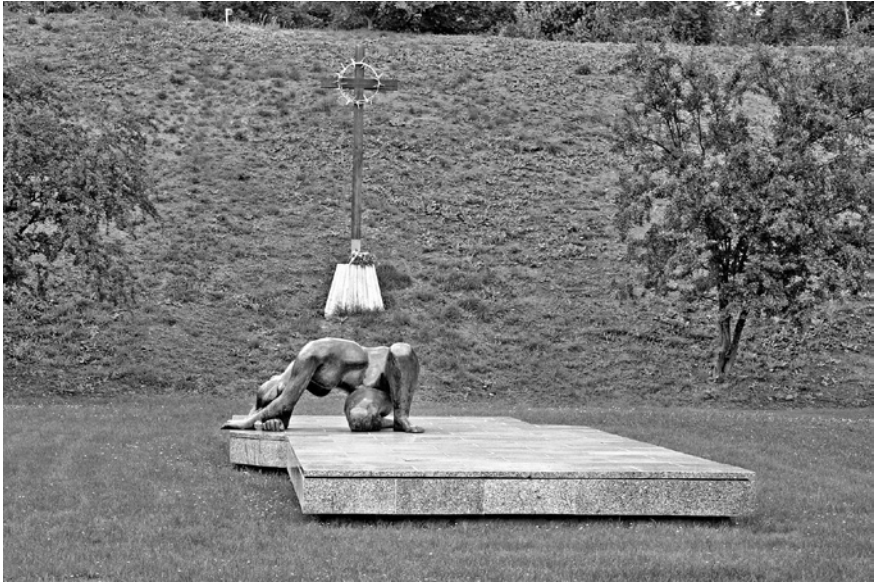
Dušan Tomášek
Robert Kvaček

Generál šel na smrt

Životní příběh Aloise Eliáše

Generál šel na smrt

Životní příběh Aloise Eliáše

Památník protifašistického odboje – Kobylická střelnice

Dušan Tomášek
Robert Kvaček

Generál šel na smrt

Životní příběh Aloise Eliáše

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Dušan Tomášek – heirs, Robert Kvaček, 2008, 2019

Photos © Archiv ČsOL, Spolek pro vojenská pietní místa,
Wikimedia Commons, 2019

Drawing © Martin Ďásek, 2019

Cover Art © Jožka Gabriel, 2019

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2008, 2019

ISBN 978-80-7557-146-5 (print)

ISBN 978-80-7557-667-5 (ePub)

ISBN 978-80-7557-668-2 (mobi)

ISBN 978-80-7557-669-9 (pdf)

Obsah

Československý voják	9
Ministr	24
Do čela vlády	35
Premiér a odbojář	65
V obklíčení	99
Poslední měsíce	117
Alois Eliáš – životopisná data	148

Tato biografie je především příběhem, jako jím jsou dějiny samy. Skládají se z nespočítatelných osudů, které se obtisknou ve své době a ona v nich, a pak zmizí, nanejvýš proměněny v látku historických rekonstrukcí. Tady je osud zachován, nejen proto, že patřil osobnosti, ale i z toho důvodu, že charakterizuje různá údobí české historie v první polovině dvacátého století. Jsou to těžké dějiny, rychle za sebou střídající vzepětí i pády. Jsou to drsné dějiny, které se svými aktéry často zacházejí bez slitování a aspoň pozdějšího uznání. Jsou to složité dějiny. Zajímavé pro úvahy, nesnadné pro život. Eliášův příběh to také ukazuje...

Československý voják

Byla to ojedinělost tragická. Jako jediný ministerský předseda zemí okupovaných nacistickým Německem byl generál Alois Eliáš postaven před popravčí četou.

Přivezli ho k večeru 19. června 1942 na střelnici v Praze-Kobylisích. Den po dobytí kostela v Resslově ulici, kde padlo v nerovném boji sedm parašutistů. Eliáš se s nimi nikdy neseťkal. Jeho úsilí bylo ale s jejich posláním totožné. Jen způsob boje byl odlišný.

Postavili ho zády k náspu asi osm kroků před popravčí četou – pět mužů s puškou a velící důstojník se šavlí. Měl na sobě civilní šaty, na hlavě zelený lovecký klobouk. Rád jezdíval na hony, choval psy. Teď i to končilo. Že ho čeká smrt, věděl už dávno. Jenom okamžik jejího příchodu neznal. Nyní je tady. Myslí snad na to? Nebo na něco úplně jiného?

Stojí nespoután, s nezavázanýma očima. Navenek klidně, mužně. Potvrdí to později svědci exekuce. Ale to on už nebude žít. Těsně před rozkazem k palbě snímá klobouk a odhazuje ho. Nikoli do dále, ale jen k východnímu náspu, kde stojí pražský gestapák Fuchs a velitel pankrácké věznice Soppa.

Chtěl asi umřít prostovlasý.

Alois Eliáš přišel na svět 29. září 1890 na Královských Vinohradech. V třípatrovém domě na křižovatce dnešních ulic Francouzské a Jana Masaryka. Od 22. června 1947 zdobí nároží

domu bronzová busta s nápisem: „Zde se narodil armádní generál Ing. Alois Eliáš, bojovník za svobodu národa popravený nacisty 19. 6. 1942.“

Už tehdy se vedly o Eliáše spory. Desku s bustou připravila místní odbočka Svazu osvobozených politických vězňů k 28. říjnu 1946. Slavnost však byla odložena údajně po zásahu Ladislava Kopřivy z vedení onoho svazu. Kopřivův druh z předsednictva Ústředního výboru komunistické strany Václav Kopecký však Eliášovu památku naopak podpořil a odhalení desky přivítal 17. června 1947 i dopisem: „Budiž vzdána čest muži, který v boji s nepřítelem nikdy nezakolísal a vytrval až do konce... Čest bojovníku, který nám i příštím pokolením bude příkladem.“

Toto písemné vyznání pravděpodobně způsobilo, že deska nebyla po únoru 1948 odstraněna. Ocenění prezidentem Benešem, který vzpomněl Eliášova věrného legionářství, účasti v boji a oběti života, ani telegram arcibiskupa Josefa Berana označující Eliáše za velkého syna českého národa a bojovníka za svobodu by ji sotva ochránily.

Tehdejší polemickou atmosféru zdůraznilo prohlášení odbojáře a generálního tajemníka národně socialistické strany Vladimíra Krajiny v Kladně, zveřejněné 25. června 1947 ve *Svobodném slově*. Popravenému Eliášovi prý se odhalují desky, řekl s jistou ironií, což však není zárukou, že by nebyl rovněž souzen, kdyby zůstal naživu. Krajina ale protiřečil sám sobě, když před rokem nazval Eliáše „naším věrným spolupracovníkem“. Paradoxní situaci zpestřili svou účastí při odhalení desky bývalí ministři Eliášovy vlády Dominik Čipera a Vladislav Klumpar, kteří za účast v protektorátní vládě souzeni nebyli.

To vše jen umocňuje naléhavost otázky, kdo a jaký byl Alois Eliáš.

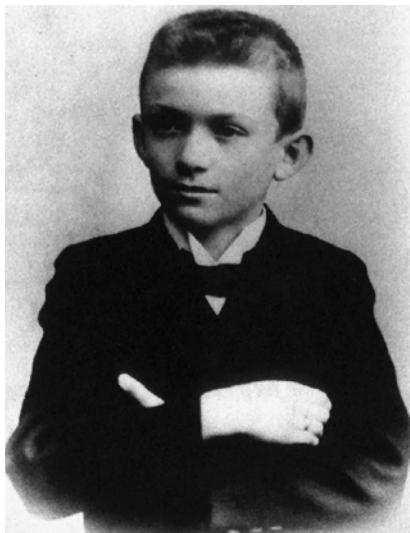

Obecnou školu i českou státní reálku navštěvoval na Královských Vinohradech. Jeho vysvědčení dospělosti z 2. července 1908 uvádí, že byl katolického náboženství, „konal studia reální“ v letech 1901 až 1908, podrobil se závěrečné zkoušce a byl uznán dospělým k návštěvě vysoké školy technické. V příštích třech letech tedy absolvoval Českou školu technickou (ČVUT ještě nebylo) a v březnu 1911 složil státní zkoušku inženýrsko-zeměměřičskou. Právo užívat titul inženýra mu však bylo přiznáno až v prosinci 1938, v době, kdy už byl ministrem československé vlády.

Jako mladý civilní geometr získával praxi při stavební a trasovací činnosti v různých zemích Rakousko-Uherska. V roce 1913 nastoupil do služeb podnikatelské firmy Ing. Píchy na stavbě železnice v Bosně. Jako jednoroční dobrovolník musel 1. října 1913 nastoupit vojenskou službu u 28. pěšího pluku v Praze. Po dvou a půl měsících byl přeložen v hodnosti poddůstojníka do zálohy a odešel znovu na stavbu do Bosny. Tam ho zastihla válka.

Po částečné rakousko-uherské mobilizaci 26. července 1914 se Eliáš vrátil do Prahy a v den vyhlášení válečného stavu se Srbskem, 28. července, narukoval opět k 28. pluku, jehož příslušníkům se říkalo Pražské děti. Za pár dnů, 11. srpna, se stal desátníkem v záloze. Brzo nato odjel s 2. pochodovou rotou na východ. Necelý týden po zasazení pluku na frontu se desátníku Eliášovi podařilo dostat do ruského zajetí. Bylo to 28. srpna 1914 po útoku nepřítele. Pluk ho následoval 3. dubna 1915, kdy bylo zajato na 1 400 vojáků i s českými důstojníky. Neslavný konec Eliášova prvního pluku, u něhož sloužil, oznámil císař František Josef I. veřejným prohlášením: „Naplněn bolestí nařizuji, aby pluk číslo 28 byl vyškrtnut z mého vojska pro zbabělost před nepřítelem a velezradu... Dějiny pluku, který přišel do pole s morálkou otrávenou z domova, tímto dnem skončily.“

Neskončily ovšem osudy jeho vojáků. V době, kdy se značná část pluku ocitla v zajetí, pracoval už Eliáš jako vojenský

*Jako žák obecné školy na Vinohradech
(1899)*

*... maturant na vinohradské reálce
(1908)*

... vysokoškolský student (1909)

... důstojník československých legií (1918)

Plukovní štáb 21. čs. střeleckého pluku. Uprostřed velitel pluku pplk. Gillain, čtvrtý zprava por. Eliáš (Zdroj: Archiv ČSOL)

technický úředník carské armády, nejprve při dostavbě dráhy z Novonikolajevska (dnes Novosibirsk) přes Barnaul do Bijska na horním toku řeky Ob, začátkem jara 1916 pak odjel se svým zaměstnavatelem Anisimovem jako „civilní důstojník“ na Kavkaz. Tam pomáhal při stavbě železnice do Markary.

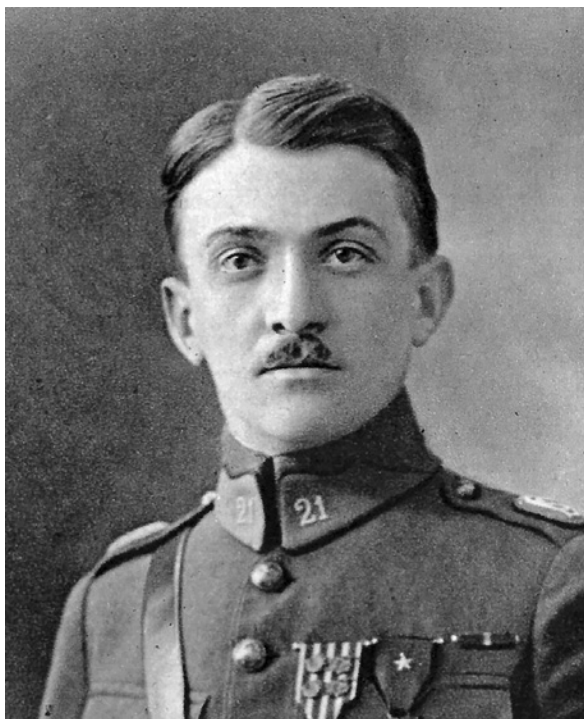

Na Kavkaze se Eliáš dozvěděl o československých legiích a o náboru do nich.

Využil tedy v létě 1917 dovolené a 23. srpna se přihlásil u českého emisara praporčíka Urbana v Kainsku v Tomské gubernii. Vrátil se do míst, kde před dvěma lety pracoval. Odeslali ho do Borispolu. Po skončení tamního kurzu ho zařadili do transportu kapitána Otakara Husáka, který jel do Francie. Unikl tak zdlouhavé sibiřské anabázi, když bolševická revoluce další cestu na západ uzavřela. Transport vyjel 15. října 1917, do Francie dorazil za měsíc, 13. listopadu. Hned příštího dne byl desátník Eliáš odvelen do důstojnické školy 33. francouzského pluku v St. Meixent.

Další výcvik pro velitele čety a roty prodělal v Cognacu. Koncem ledna 1918 byl povýšen na četaře, koncem února na podporučíka. V březnu byl přidělen jako velitel čety a později roty k 21. československému pěšímu pluku, který s 22. plukem tvořil československou brigádu. V červnu 1919 byl Eliáš podruhé v životě odeslán na frontu. Od 22. srpna už byl nadporučíkem v záloze. Byl to rychlý vojenský postup, který v bojových podmínkách předpokládal rozhodnost, odvahu i schopnost jednat s podřízenými. Také pozdější hodnocení tyto Eliášovy vlastnosti potvrdila.

S 21. československým plukem prodělal Eliáš na samém sklonku války tvrdé boje o Terron a na řece Aisne ve východní Francii. Čechoslováci tam museli bojovat o každou píď půdy. Vysloužili si pochvalu vrchního velitele francouzské armády.

Hodnocení velitelů vyzdvihovala jeho rozhodnost, odvahu i schopnost jednat s podřízenými (Zdroj: Archiv ČsOL)

V těchto bojích měla čs. brigáda 183 padlých, 69 nezvěstných a 876 raněných. Za boje ve Francii dostal Eliáš Francouzský válečný kříž se stříbrnou hvězdou, řád Čestné legie a Pamětní medaili účastníků Velké války.

Domů se vrátil 10. ledna 1919 v hodnosti štábního kapitána pěchoty v záloze. O shledání po čtyřech a půl letech s matkou napsal v květnu 1939, tedy už za německé okupace: „Prostá a jednoduchá ve svém myšlení měla moje matka vysoko vypjatý cit české vlastenky. Když jsem se z jara roku 1919 vrátil do vlasti, uvítala mě maminka s pocity nejen lásky mateřské, ale i s vřelým citem uvědomělé a hrdé Češky.“

Návrat domů neznamenal konec bojů. S Poláky se vedly úporné boje o Těšínsko, v nichž se střílelo, maďarští „internacionalisté“ chtěli vzít právě zrozené Československé republice Slovensko, které bylo po staletí v područí Uherska. Francouzští legionáři spolu s dalšími navrátilci šli znovu na frontu. Eliáš sloužil do 25. března 1919 jako náčelník štábu velitelství operačních vojsk na severovýchodní Moravě, pak se stal nakrátko zástupcem velitele 21. pluku francouzských legií v Praze, ale už od konce května až do listopadu 1919 působil ve funkci náčelníka štábu skupiny Gillain při obraně Slovenska.

Po svatbě s Jaroslavou Kosákovou

Po návratu do Prahy se chtěl věnovat svému občanskému povolání. Ministr obrany Klofáč ho ale přemluvil, aby zůstal v armádě. Na Štědrý den 1919 se stal Eliáš vojákem z povolání v hodnosti majora pěchoty. Bylo tím rozhodnuto o jeho dalším životě.

Jen pomalu přivýkala poválečná doba na mír. Potřeba armády zůstávala nepochybná, zvláště pro nový stát usazující se ve stále ještě jakoby provizorně utvořeném středoevropském prostoru. Jeho armádu měli vést především důstojníci prověřeni legiemi. Chyběly jim zatím teoretické znalosti, zato svůj vztah k republice dostatečně prokázali v bojích na ruské, francouzské a italské frontě.

V únoru 1920 byl Eliáš přidělen k 21. pěšímu pluku do Čáslavi a stal se jeho velitelem. Tam poznal Jaroslavu Kosákovou, o šest let mladší dceru majitele usedlosti z nedalekých Žlebů. Vzali se 24. září 1920 v Praze. Díky nevěstinu věnu se sociální postavení Eliáše podstatně zlepšilo. Sám pocházel z nepříliš majetné rodiny: jeho děd František byl zedníkem v Jevanech, otec Alois pracoval na Vinohradech jako krejčovský pomocník, později se vypracoval na váženého mistra. Zápis v matrice uvádí, že chlapec narozený 29. září byl 6. října 1890 pokřtěn po rodičích Alois Josef; dodatečná poznámka z února 1921 však oznamuje, že už jako dospělý vystoupil z katolické církve a zůstal bez vyznání.

V Čáslavi sloužil Eliáš do dubna 1921. Z té doby existuje záznam o jeho bydlišti – „ve vlastním domě s rodinou“. Nepobyl v něm dlouho. V dubnu 1921 si ho jeho známý a příznivec z legií, generál Husák, který vedl načas ministerstvo obrany, vybral za svého pobočníka. Eliáš si získával v armádě jméno, začalo se s ním počítat ve štábních funkcích, a proto byl na podzim 1921 vyslán na francouzskou vysokou válečnou školu. Mezitím z něho ještě nečekaná a rychlá mobilizace armády udělala náčelníka štábu 1. pěší divize. Československo v říjnu 1921 mobilizovalo, aby zbránilo poslednímu rakouskému císaři a uherskému králi Karlovi znovu si nasadit svatoštěpánskou korunu. Karel si pro ni došel do Budapešti, vzápětí však skončil v internaci na ostrově Madeira v Atlantiku.

Ve Francii studoval Eliáš do září 1923. Úspěšně, říká to i hodnocení velitele francouzské École de la guerre: „Důstojník živé a otevřené povahy, zdravého, jasného a přesného uvažování. Rozeznává nesnáze a řeší je metodicky. Bystrého rozhodování, velmi čilé reakce. Nabyl velkých vědomostí. Velmi pracovitý. Jeden z nejlepších mezi zahraničními důstojníky.“

*Pplk. gšt. Alois Eliáš po návratu ze studií
na Vysoké škole válečné v Paříži (1923)*

Po návratu z Paříže byl už podplukovník generálního štábu Eliáš přidělen k operačnímu oddělení hlavního štábu ministerstva národní obrany, brzy nato přešel do organizačního oddělení a od ledna 1924 do února 1929 působil jako přednosta tohoto oddělení. V té době byl povýšen na plukovníka. Představu o jeho působení a vystupování upřesňují hodnocení jeho nadřízených.

Brigádní generál Alois Eliáš na manévrech (1931)

*Brigádní generál Alois Eliáš ve své pracovně na Hlavním štábu
v Praze (1931)*

Roky 1924 a 1925, generál Louis-Eugène Faucher z hlavního štábu: „Velmi čilý, skvělá inteligence, řídí své podřízené pevně, ale laskavě. K mimořádnému povýšení způsobilý... Hodně nadprůměrný důstojník v každém ohledu.“ Rok 1926, generál Husák: „Povaha otevřená, veselý a sympatický. Velmi vzdělaný, velmi pracovitý a velmi svědomitý důstojník nadprůměrné inteligence a vynikajících znalostí jak vojenských, tak všeobecných. Má uhlazené společenské vystupování. Jeden z nejlepších důstojníků naší armády.“

*Alois Eliáš s Arnoštem Heidrichem na odzbrojovací konferenci
v Ženevě (1932)*

Hodnocení z dalších let opakují někdy doslova formulace z předešlých období, nanejvýš přidávají „nevšední iniciativu, bystrý postřeh, neobyčejnou pracovitost“. Není tedy divu, že Eliáš byl v únoru 1929 ustanoven druhým zástupcem náčelníka hlavního štábu, v červenci mimo pořadí povýšen na brigádního generála a po měsíčním působení ve funkci velitele 2. pěší brigády v Chomutově vybrán k mimořádnému úkolu: 30. ledna 1932

se stal stálým členem československé delegace na světové konferenci o odzbrojení v Ženevě.

Eliáš se tak dostával do světa diplomacie a politiky, sice především jako expert, ale měl možnost vidět zblízka „vysokou“ politiku i velmocenskou. Nebyl to vždycky pohled příjemný. Politika se mu však ani předtím nevyhýbala a on se nevyhýbal jí, ač oceňoval a dodržoval oficiální nadstranickost armády. Za Benešovy nepřítomnosti v Ženevě vedl Eliáš s československým zástupcem u Společnosti národů Arnoštem Heidrichem i politickou agendu delegace. Poznával úředníky a vojáky, diplomaty a politiky. Byl mezi nimi také německý ministr zahraničí Konstantin von Neurath. Československé postoje nemohla německá delegace přehlížet, zrcadlily i vyjadřovaly totiž většinou taktiku jejího hlavního protivníka, Francie. A tak Němci dobře věděli, kdo Československo zastupuje. Eliáš byl pracovitý a informovaný, a to Beneš oceňoval. A rovněž to, že s ním sdílel vážné obavy z neúspěchu konference a z nového válečného nebezpečí.

Za ženevské působení a jeho politické souvislosti si Eliáš vysloužil nejen uznání, ale také – a samozřejmě – závist. Zvláště nový náčelník hlavního štábu generál Ludvík Krejčí se Eliášova funkčního postupu „obával“. Ukázalo se, že ze svého hlediska docela právem.

Ze Ženevy se Eliáš definitivně vrátil v polovině roku 1933 a nastoupil znovu k brigádě do Chomutova. Po čtyřech měsících, v listopadu 1933, byl jmenován velitelem třetí divize v Litoměřicích. Tam blíže poznával nacionální neklid. Dělal mu starosti.

Po necelém půlroce se za ním přistěhovala jeho žena. Třiačtyřicetiletý Eliáš měl v té době započítánu služební dobu 32 let. Za účast v legiích mu totiž byla, jako ostatním legionářům, připočítána „nadskutečná“ služební doba v délce 12 roků.